

ČICH

Z komnat Kateřiny Medicejské prý vedla přímá tajná chodba do pokojů obývaných Reném Bianchim. Manželka záletného francouzského krále Jindřicha II. tudy však nechodila za pochybnými milostnými avantýrami. Bianchi, ve Francii známý jako René Le Florentin, přišel s Kateřinou z její rodné Florencie, aby panovnice nezůstala na francouzském dvoře bez svých oblíbených parfémů.

René Bianchi si svým uměním získal pověst čaroděje. Z jeho dílny vycházely kromě jiného i „vonné rukavičky“, jejichž módu Kateřina na královském dvoře zavedla. Aby nikdo neodhalil tajemství Bianchiho „čarodějných“ receptur, chodila si Kateřina pro rukavice nasycené parfémovou chodbou, do které neměl nikdo jiný přístup.

Kateřinina slabost pro parfémovou a provoněnou rukavičku mohla mít celkem přízemní motiv. Tehdejší koželuhové používali k činění kůží zvířecí exkrementy. Ty sice zajistily usnání jemnost, ale zanechávaly po sobě odpudivý odér. Královna tento pach nesnášela a Bianchi ho proto přebíjel vůněmi jasmínu křovitého (*Jasminum fruticans*), violky vonné (*Viola odorata*), kosatců (*Iris*), citrusů a mnoha dalších bylin a dřevin. Vyhlášení jircháři a rukavičkáři z provensálského města Grasse se snažili vyjít Kateřině zálibě v navoněných rukavicích vstříc a začali na okolních kopcích pěstovat vonné byliny. Grasse se tak postupem času proměnilo z města zapáchajících koželuhů ve světovou metropoli parfémů.

Údajně však parfémová pomáhalo Kateřině Medicejské k dosažení mnohem ponuřejších cílů. Zlé jazyky o ní už za jejího života šířily zvěsti, že parfémová zastírá ostrý pach jedů, jimiž nechává napouštět rukavice určené jako dárek jejím nepřítelům. Když v roce 1572 ve věku pouhých 43 let nečekaně zemřela Kateřinina úhlavní rivalka navarská královna Jeanne d'Albretová, mluvilo se po celé Evropě o tom, že ji sprovodila ze světa právě Kateřina Medicejská darovanými otrávenými rukavičkami. Mnohem pravděpodobnější však je, že vládkyně navarského království zemřela na tuberkulózu.

Příběh Reného Bianchiho zpracoval ve svém románu *Královna Margot* slavný romanopisec Alexandre Dumas a přispěl tak k upevnění fám o výrobci parfémů a úkladném traviči v jedné osobě. Ty jen dokreslují, že vůně a pachy hrají v našich životech důležitou roli a čich patří ke smyslům, které rozhodně není radno podceňovat.

CO NÁM NEJDE POD NOS A CO NÁM NEVONÍ

S pomocí čichu dokáže člověk zjistit překvapivé věci. Matka například rozpozná čichem košilku svého dítěte od košilek cizích dětí. Vystresované ženy se uklidní, pokud mají možnost přivonět k tričku svého partnera. Naopak, pokud ucítí vůni cizího muže, jejich stres ještě zesílí. O tom, že lidi hodnotíme i čichem, svědčí fakt, že když si potřeseme rukou s někým cizím, čelíme vzápětí nutkání přičichnout si k dlani. Čichem jsme totiž s to rozeznat, zda je nám daný člověk blízce příbuzný, či nikoli.

Čich nám slouží i jako spolehlivý průvodce. V jednom experimentu vědci vyznačili na louce dráhu vůní čokolády a nechali po ní procházet dobrovolníky, kteří se mohli řídit pouze nosem. Dobrovolníci čokoládovou „stopu“ neztratili a při jejím hledání využívali stejnou strategii jako čmuchající psi.

Mnoho pachů a vůní vnímáme a řídíme se jimi, aniž bychom si to nějak zvlášť uvědomovali. Výsledný dojem pak vyjádříme slovy, že nám to či ono „nevoní“ či „nejde pod nos“, nebo že někoho nemůžeme „ani cítit“. Řadu vůní a pachů, na rozdíl třeba od barev, neumíme pojmenovat a nemáme pro ně slova. Neznamená to ale, že by čich v našem životě nesehrával důležitou roli. Spíše je to důsledek toho, že v moderním světě už nejsme na vnímání pachů a vůní existenčně závislí. Svědčí o tom výzkum lidí z indonéských kmenů Jahai a Semaq Beri žijících se lovem a sběrem a příslušníků kmene Semelajů, kteří pěstují rýži a obchodují s lesními plody. Lovci a sběrači snadno nacházeli slova pro vůně pomeranče, máty, banánu, lékořice, česneku, kávy, anýzu, ryb a mnoha dalších. Při pojmenování vůní a pachů si byli stejně jistí jako při určování barev. Pěstitelé rýže z kmene Semelajů si byli jistí při pojmenování barev, ale s popisem pachů a vůní už byli na štíru. Váhali, vypomáhali si opisem a přirovnáními.

Nejrůznější látky nám voní či páchnou podle toho, na jaké molekuly se nám vážou na nervové buňky vytvářející na sliznici nosu tzv. čichový epitel. Z čichové buňky vyčnívá bílkovinná anténa – čichový receptor – připravená vycíhat ze vzduchu protékajícího nosem určité molekuly. Podobně jako světločivné opsiny nebo receptory pro chuť umami, sladkou či hořkou jsou i čichové receptory tvořeny bílkovinami sedmkrát procházejícími buněčnou membránou buňky. Vazba pachové látky změni tvar molekuly čichového receptoru a to spustí uvnitř buňky reakce vedoucí ke vzniku nervového vzruchu. Když vzruch dojde do mozku, uvědomíme si, zda cítíme zápach zkaženého vejce nebo vůni rozkvetlého jasmínu.

Pachové molekuly s určitými charakteristickými rysy se vážou na vybrané bílkovinné antény receptorů a my je vnímáme jako pachy či vůně se společnými rysy. Například látky zakončené atomem uhlíku, na něž je navázán dvojnou vazbou atom kyslíku a jednoduchou vazbou atom vodíku, označované jako

JAK JE CÍTIT TĚŽKÝ VODÍK

aldehydy, jsou typické svěží vůně, která je pro nás čichovým synonymem čistoty. Po aldehydech voní květiny, citrusy, ale i mýdlo. V aldehydech je zakleto kouzlo pověstného parfému Chanel No. 5. Molekuly nesoucí na atomu uhlíku navázaný atom dusíku, tzv. nitrily, nám páchnou po kovech.

Látky vnímané čichem jsou většinou složené z atomů uhlíku, vodíku, kyslíku, dusíku a síry. Patří k nim řada organických molekul, jejichž páteř tvoří řetězec uhlíkových atomů. Čím delší je řetězec, tím déle nám v nose jeho pach či vůně ulpí. Pokud má však molekula více než šestnáct uhlíků, pak je pro náš čich neodhalitelná, protože je příliš velká a nedostane se k bílkovinné anténě čichových buněk, aby se na ně navázala. Výrazné pachy a vůně přinášejí látky, jejichž molekuly jsou těkavé a nevážou se na povrchy, s nimiž se náhodně střetnou.

- > Pro více informací viz obr. Čichové ústrojí v barevné příloze.